

Ірина Кулина

кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Оксана Янер

старший викладач кафедри німецької філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ВИМОВНІ І ОРФОГРАФІЧНІ ПРОТИРІЧЧЯ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Німецька мова, як і інші європейські мови, має значні протиріччя між вимовою і орфографією. В певних випадках ці протиріччя пояснюються поєднанням фонетичного принципу з лексичним (семантичним). При цьому, більшість мовознавців спираються на сучасний стан німецької мови, вивчаючи стандартну вимову, або акцент німецької мови, тобто мають справу з сучасною фонетикою і фонологією, і не приділяють належної уваги історичному розвитку мови (Стеріополо, 2020; Krech, 1961, 2009). Але, як наголошує В. В. Левицький, філологів-германістів, як і викладачів німецької мови, необхідні знання з історії мови, щоб полегшити розуміння і засвоєння фонетичних, орфографічних, граматичних та інших норм сучасної німецької мови (Левицький, 2007, 11-12).

У наданій статті пропонуємо дослідити (на матеріалі давніх і сучасних словників німецької мови, із застосуванням порівняльно-історичного методу) деякі німецькі лексеми, в яких спостерігаються певні протиріччя між вимовою і орфографією. Наприклад, при розгляді таких лексем, як *Wald* — *Wälder*, *Tag* — *Tage*, *Korb* — *Körbe* та ін., виявляється, що при їхній вимові вибухові дзвінкі приголосні наприкінці слів переходять у глухі [valt, ta:k, kɔrp]. Такий етимологічний правопис полегшує розуміння того, що написано, зберігаючи при цьому лексичну єдність слова. З цієї ж причини в лексемах *Wälder*, *Gräber* та ін. маємо на письмі [ä] замість [e], що підкреслює лексичну приналежність слів до одного кореня.

В середньовишньонімецькій мові (свн.), дотримуючись фонетичного принципу, писалося свн. *walt* — *welder*, *grap* — *greber*. У подібних випадках відхилення від фонетичного принципу написання вірогідно пояснюється практичною доцільністю розуміння.

Але, значно більше зустрічається випадків, де протиріччя між правописом і вимовою складно з'ясувати. Вважаємо, що це пов'язано з архаїчним станом писемної мови і стихійним характером його пристосування до зміни вимови.

Якщо дотримуватися правил, що кожному самостійному звуку у мові повинен відповідати певний знак, який має лише одне значення, то ми знову ж зіткнемося з наступними протиріччями:

- 1) Коли один звук позначається двома або трьома буквами, напр.: **sch** [ʃ] — *Schule*, *Schuld* та ін.; **ch** [x, ç] — *stechen*, *Lachen*; або [k] — *Chor*, *wachsen*; **ng** [ŋ] — *lang*, *singen*; **ie** [i:] — *Liebe*, *tief* та ін.

- 2) Коли такі сполучення як **tz** [ts], **ck** [k], **dt** [t] замінюють графічне подвоєння приголосного і діють для позначення короткості передуючого голосного, напр.: *Sitz, Ecke, Stadt* та ін.
- 3) Приголосні **ß** [s] чергуються з **ss** в кінці слова, напр.: *lassen — laß / lass*, але в інтервокальному положенні після довгого голосного або дифтонга залишається **ß** замість **ss**, напр.: *größer — groß, heißer — heiß* та ін.

Окрім наведених, можна надати ще багато прикладів, де виявляються протиріччя між вимовою та написанням у сучасній німецькій мові. Це пояснюється тим, що у давніх мовах (двн., свн.) орфографія складалася шляхом пристосування латинського письма до позначення звуків німецької мови, для яких в латинській, у більшості випадків, не було відповіностей. Отже, необхідно було визначити різницю між [s] та [z/ß], [h] та [ch], до яких згодом приєдналися [ʒ] та [ʃ]. Але, це визначення, тобто пристосування латинського алфавіту до німецької фонетики, йшло стихійно і було пов'язано з певними традиціями монастирських шкіл та їхніх писців. Крім того, відчувався значний вплив різноманітних місцевих діалектів.

Свідоме регулювання орфографічних норм німецької мови склалося лише у нововерхньонімецькому періоді під час становлення єдиної національної мови, хоча почалося набагато раніше. Останні десятиріччя були спроби спростити німецьку орфографію та пунктуацію. Але й до сьогодні серед науковців немає єдиної думки у цьому напрямку. Вважаємо, що вирішення питання потребує часу і може бути здійснено, але тільки з урахуванням синхронії і діакронії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етимологічний словник германських мов : [у 2 т.] / В. В. Левицький. Вінниця : Нова Книга, 2010. Т. 1. 616 с. ; Т. 2. 368 с.
2. Левицький В. В. Історія німецької мови : посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вінниця : Нова книга, 2007. 216 с.
3. Смолій М. С. Великий українсько-німецький словник : [у 2 т.]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2018. Т. 1. 1088 с. ; Т. 2. 1008 с.
4. Стеріополо О. І. Фонетика і фонологія німецької мови (Phonetik und Phonologie des Deutschen) : теорет. курс. 2-ге вид. Київ : Ліра-К : Вид. центр КНЛУ, 2020. 395 с.
5. Althochdeutsches Wörterbuch / R. Schützeichel. 6., erg. Aufl. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2006. 443 s.
6. Hennings Th. Einführung in das Mittelhochdeutsche. 4. überarb. Aufl. Berlin ; Boston : Walter de Gruyter GmbH, 2020. 245 s.
7. Krech E. M. Deutsches Aussprachewörterbuch. Berlin : De Gruyter, 2009. 1076 S.
8. Krech E.-M. Probleme der deutschen Ausspracheregulung. *Beiträge zur deutschen Ausspracheregulung*. Berlin, 1961.